

Politické čtení — úvodní slovo

Petr A. Bílek

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav české literatury a komparatistiky
petr.bilek@ff.cuni.cz

Příspěvky shrnuté v tomto bloku se věnují politickému čtení. Jejich výchozí verze byly sepsány pro dvě pracovní konference konané v rámci projektu Joint Seed, propojujícího Univerzitu Karlovu a Univerzitu Curych. První z nich proběhla v Praze v prosinci 2019, druhou, naplánovanou do Curychu na polovinu března 2020, již zasáhla právě se rodící vlna epidemie, takže z původního programu se realizovala jen jeho část.

Úvahy nad možným přínosem čtení a interpretací akcentujících politické rozměry, ať už textu či jeho kontextu, jsou v českém prostředí stále ještě zaneseny apriorní nedůvěrou. Dlouhé období primitivně koncipovaného marx-leninismu, v němž bylo zvykem politizovat vše, co bylo nějak ideologicky použitelné, vneslo do tohoto prostředí intuitivní potřebu držet a bránit hranici mezi politickým a estetickým, mezi společenským děním, v němž se působení dominance, hegemonie, moci a dalších politických projevů nutně objevuje, a děním uměleckým, jež se má odehrávat v autonomním, „čistém“ prostředí. Jde ale zjevně o postoj do značné míry generační: dodnes si vybavuji, jak jsem v devadesátých letech minulého století s odporem v západních knihkupectvích a knihovnách zíral na hřbety knih s názvy *Politika interpretace* či *Literatura a politika* a přišlo mi zcela zbytečné tyto knihy být jen otevřít a prolistovat. Generace, které povinný marx-leninismus na vlastní kůži už nezažily, či badatelé dlouhodobě žijící v jiných než posttotalitních kontextech tuto apriorní distanci přirozeně už nemají. Osvojují si mnohem vstřícněji přístupy a koncepty soudobého neomarxismu či materialismu, postkoloniální teorie či se věnují zkoumání cenzury v pojetí, které ji nechápe jen jako nástroj utlačující estetickou hodnotu. Proto je nejspíš přirozené, že do tohoto bloku přispěli badatelé mladší či střední generace.

Neradno ovšem paušalizovat i zmíněné posttotalitní teritorium — jak dosvědčují stati Jana Sowy a Hany Blažkové, politické čtení literatury je třeba v polském kulturním kontextu rozšířené a dokázalo se etablovat do podoby produktivního nástroje; tradice rozvinutých a sofistikovanych sociologických přístupů k literatuře, jež si našly své místo i v prostředí oficiálně marxistické polské literární vědy, zde pochoitelně hraje podstatnou roli. Sowa ukazuje možnosti přístupů založených na ideji reálného — procházející od Baudrillarda po Derridu či Saida hledá argumenty, proč zcela apolitické čtení není možné. A nachází je v regulativních i seberegulativních činnostech, jejichž ekonomické či společenské zacílení si s sebou nese i politický rozměr.

Zatímco Sowa vychází od velkých a obecně etablovaných myslitelů, Ondřej Slaček si vybírá čtyři soudobé myslitelky, pohybující se příznačně na hraně mezi literárním či uměnovědným bádáním a společenskými vědami. Optikou jejich konceptů pak nazírá na slavný Kunderův esej *Únos Západu aneb Tragédie střední Evropy*, který je ostatně ilustrativním dokladem pokusu o účelové skloubení estetiky a politiky. Z takto nastavených parametrů pak esej vyznívá diametrálně jinak, než jak je mu rozuměno v úzkém kontextu debat o střední Evropě v osmdesátých letech či v kontextu Kunderovy esejistiky.

Hana Blažková využívá detailní obeznámenost s polskou literární vědou zaměřenou na politické dimenze pro výklad sporů o autenticitu, jež se odehrály v českém kontextu raně postkomunistického období a souvisely i se spory o pozici Michala Viewegha v pomyslném dobovém kánonu. Vypůjčuje si koncept *neshody* Jacquese Rancièra, s jehož pomocí pak zkoumá konkrétní projevy politična, jež se v tomto nastavení vyjevují v dobových kritických textech a polemikách, byť tyto texty obvykle proklamují či implikují svoji apolitičnost.

Materiálu ze zdánlivého okraje literatury se věnuje Stefan Segi. Na dílech z čtenářsky oblíbeného žánru akční fantastiky či splatterpunku ukazuje střet diskurzů korektnosti a programní nekorektnosti, a to nejen v samotných prózách, ale opět především v kritickém úsilí o klasifikaci a nastavení obecně platných hranic. Cenná je i ilustrace, jak kritické soudy splývají v dnešní době s jinými typy paratextů, ať už jsou to autorská vyjádření, marketingové postupy a texty nakladatelství či hodnocení ve čtenářských databázích.

Detailní analýzu konkrétního materiálu, z něhož lze ale vyvodit leccos obecného, nabízí i Tomáš Glanc, který koncept politiky čtení aplikuje i na oblast překládání a hovoří o „politice překladu“. Skrze korespondenci Jana Zábrany a Antonína Přídala ukazuje, jak velmi politicky citlivým se stává nejen překlad z anglofonních literatur, ale také — a zdánlivě naopak — i z literatury ruské. Glanc z materiálu vyvozuje i kategorii „politiky nepřeloženého“, která, jak dokazuje, má rovněž svůj účel a význam.

Pětice statí shrnutých do bloku Politické čtení se věnuje různorodému materiálu. Je jasné, že si vybírá právě ten materiál, na němž je možné nosnost celého konceptu dobře doložit, ilustrovat a rozvíjet. I z interpretací takto různorodého materiálu však myslím vyplývá celá řada obecnějších postulátů, pojmů a postupů, které dokládají, že rozvíjený koncept politického čtení může být docela koherentní a mohl by nabízet i značně univerzální rámce. A to přesto, že žádný z autorů si pro své závěry nenárokují univerzální platnost a netvrdí, že použitý interpretační postup lze mechanickou analogií aplikovat i na jakýkoli jiný materiál. Šíře inspiračních zdrojů, k nimž statí odkazují, svědčí o tom, že přiznaný dialog s protagonisty politického čtení ve světě bude nejspíš produktivnější cestou než snahy o dehibernaci lokálních představitelů marx-leninské tradice.